

Szemponatok a hazai nemzetközi kapcsolatok doktori képzés versenyképessé tételéhez

Remarks on strengthening the competitiveness of International Relations doctoral programs in Hungary

A cikk a hazai nemzetközi kapcsolatok doktori képzés kereteinek újragondolásához kínál szempontokat. Áttekinti a világ meghatározó képzési helyeinek hasonló programjait, megragadva, hogy melyek azok az elemek, amelyeket egyfajta legjobb gyakorlatokként célszerű a hazai képzésben is hasznosítani a program régiós versenyképességének erősítése céljából. A szerző a többi között amellet érvel, hogy a nemzetközi kapcsolatok doktori szintű oktatásában a hangsúlyt az egyes tárgyi területek oktatása helyett a kutatási elméletek és módszerek sokszínűségének megismertetésére érdemes helyezni a jövőben.*

The article provides recommendations for redesigning the structure of Hungarian doctoral programs in International Relations. It reviews the curricula of the most prestigious International Relations doctoral schools in a global context, with the explicit aim of providing recommendations (as best practices) for making the Hungarian programs more competitive in the region. The article argues that the Hungarian curriculum should move away from teaching a wide array of subjects and concentrate instead on equipping students with the skills and abilities necessary for conducting their own research.

Élénk vita bontakozott ki a hazai graduális (köz)gazdasági felsőoktatás helyzetéről és jövőjéről az MTA Közgazdaság-tudományi Bizottságában és a *Közgazdasági Szemle* hasábjain az elmúlt esztendőkből. Miközben minden hozzászóló egyetértett abban, hogy változásokra szükség van,

---

¹ A cikk megjelent: Benczes István. 2016. Szempontok a hazai nemzetközi kapcsolatok doktori képzés versenyképessé tételéhez. *Közgazdaság*, LX(9-10): 95-118.

* A tanulmány különféle változatait többen is olvasták, a végső változat kialakításához rengeteg hasznos tanácsot, megjegyzést kaptam. Külön is köszönöm Blahó András, Csaba László, Csicsmann László, Gedeon Péter, Györffy Dóra, Hámori Balázs, Kaponyi Erzsébet, Landau Edit, Marton Péter, Nagy Sándor Gyula, Paragi Beáta, Rezessy Gergely, Rosta Miklós, Szent-Iványi Balázs, Takács Vera és Vigvári Gábor konstruktív, a végső szöveg tartalmát is jelentős mértékben befolyásoló hozzászólásait. A tanulmány mindazonáltal saját véleményyt tükröz, nem intézményi állásfoglalás.

az irányokról és a tartalomról igen eltérő vélemények fogalmazódtak meg. Két markáns álláspont fogalmazódott meg a vitában. *Benczúr és szerzőtársai* [2013] az analitikus elemzést és a kvantitatív módszereket alkalmazó angolszász képzési struktúra mellett álltak ki és a hazai (doktori szintű) közgazdaság-tudományi képzést is ebbe az irányba kívánták elmozdítani. Véleményük szerint a globális pénzügyi és gazdasági válság hatására sem várható, de nem is kívánatos a referenciaként választott angolszász képzési modell változ(tat)ása. *Csaba* [2014] ugyanakkor olyan universitasban látta a megoldást, ahol egyfelől lehetőség van reflektálni a tudományt érő kihívásokra és valós, a közpolitika szintjén is értelmezhető magyarázatok születnek, illetve másfelől a magyar közgazdaság-tudományi élet szellemi vívmányainak gondozása is kitüntetett szerepet kap.

A doktori.hu weboldal szerint a közgazdaság-tudományok tudományágban 202 hallgató szerzett ezidáig doktori fokozatot Magyarországon. A fokozatokat hat egyetem hét doktori iskolája ítélte oda, melyek közül kettő időközben megszűnt, illetve átalakult. A megoszlásokat szemlélteti az 1. táblázat.²

1. táblázat

Sikeres védések száma közgazdaság-tudományok tudományágban

Egyetem/Doktori iskola	Sikeres védések száma (fő)	Mesterszakra való épülés
Budapesti Corvinus Egyetem Általános és Kvantitatív Doktori Iskola	55	Gazdaság-matematikai elemző, Közgazdasági elemző
Debreceni Egyetem Közgazdaság-tudományi Doktori Iskola*	42	Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás, Vezetés és szervezés
Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani Doktori Iskola	39	Közgazdálkodás és közpolitika, Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás
Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola	34	Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás, Nemzetközi tanulmányok
Közép-Európai Egyetem Közgazdaság-tudományi Doktori Iskola	16	Közgazdasági elemző
Pécsi Tudományegyetem	10	Közgazdasági elemző

² Gazdálkodás- és szervezéstudomány területen további 929 hallgató szerzett fokozatot. A mezőnyben – az említettek túl – szerepel a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Kaposvári Egyetem, a Miskolci Egyetem, a Pannon Egyetem, a Széchenyi István Egyetem és a Szent István Egyetem. Az MTA bizottságában kibontakozott vita ugyanakkor nem erre a területre fókuszál, hanem kifejezetten a közgazdaság-tudományi képzésekre.

Nyugat-Magyarországi Egyetem Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola**	7	Közgazdálkodás és közpolitika, vezetés és szervezés, vállalkozásfejlesztés, nemzetközi gazdaság és gazdálkodás

---

* A doktori iskola megszűnt. ** A közgazdaság-tudományi képzés megszűnt (2008 az utolsó sikeres védés időpontja), de az iskola gazdálkodás- és szervezéstudományok területen tovább működik.

Forrás: www.doktori.hu alapján. Az adatok lekérdezésének időpontja 2016. április 26.

A hazai közgazdaság-tudományi doktori képzés sajátossága annak sokszínűsége. Ezt húzza alá az a tény is, hogy viszonylag nagyszámú mesterképzéshez kapcsolódnak az egyes doktori iskolák. A közgazdasági elemzőtől, a nemzetközi gazdaság és gazdálkodáson át a közgazdálkodás és közpolitikáig, sőt a vezetés és szervezésig szinte minden meghatározó MA-képzés megjelenik az akkreditációkban. Ráadásul az a hét doktori iskola, amely PhD-fokozatot ítélt(ett) meg közgazdaság-tudományokban, eltérő hangsúlyokkal értelmezi (illetve értelmezte) a közgazdaság-tudomány mibenlétét. A Budapesti Corvinus Egyetem Általános és Kvantitatív Doktori Iskolája, valamint a CEU Közgazdaság-tudományi Doktori Iskolája a matematikai közgazdaságtanra koncentrálnak.³ A Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani Doktori Iskolája ugyanakkor rendkívül széles spektrumon kínál specializációs lehetőségeket, ideértve a regionális gazdaság- és vállalkozásfejlesztést, a gazdaságpolitikát, valamint a gazdálkodástudományt. A Pécsi Tudományegyetem már doktori iskolájának nevében is rögzíti regionális politikai irányultságát. A globalizáció és a versenyképesség mellett a régiók kiemelt szerepe a Debreceni Egyetem – időközben megszűnt – programjában is megjelent.⁴ A BCE Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskolája pedig már nevében is egyértelműen jelzi irányultságát és módszertani sokszínűségét, egyértelműen megkülönböztetve magát a többi (köz)gazdaságtani doktori képzéstől.⁵ Az iskola sajátossága, hogy „világgazdasági” alprogramja révén

---

³ Jól illusztrálják ezt a BCE-n bevezetett specializációk is: általános közgazdaságtan, pénzügyi közgazdaságtan, operációkutatás.

⁴ Jelezzük, hogy hazánkban regionális tudományokban is lehetőség van doktori fokozat megítélésére. A Szent István Egyetem és a Széchenyi István Egyetem élnek jelenleg e lehetőséggel.

⁵ Érdekeség, hogy miközben a doktori.hu adatbázis nevesíti a multidiszciplináris társadalomtudományokat, mint önálló tudományágat a társadalomtudományokon belül, addig végzett hallgató nem szerepel ezen a soron. Ezért szűrésre volt szükség, hogy pontosan megállapítható legyen a tudományterületek közötti (sikeres) védések aránya.

közgazdaság-tudományokban is, illetve „nemzetközi és biztonságpolitikai tanulmányok” alprogramjában politikatudományokban is kiad doktori oklevelet. A Független a hét doktori iskola kötelező törzs- és specializációs tárgyainak összevetésével próbálja megragadni az egyes iskolák irányultságát, illetve erősségeit.

Magyarországon „nemzetközi kapcsolatok” területen megalakulása, azaz 1993 óta egyetlenként a BCE multidiszciplináris doktori iskolája van jelen. Képzési tervét tekintve talán még a Debreceni Egyetem megszűnt közgazdaság-tudományi programja volt hasonlítható hozzá. Annak ellenére, hogy a régióban is egyedi képzést kínál, ráadásul a Magyarországon megítélt közgazdaság-tudományi fokozatok nem elhanyagolható hányadát, 16,8 százalékát adja a Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola, e képzési terület (és maga az iskola) rendre kívül marad(t) a megújulást célzó szakmai vitákon. Holott megújulásra, az erősödő nemzetközi versenyben való helytállás biztosítására – hasonlóan a többi doktori iskolához – nagyon is szüksége van.

Erre kínál most lehetőséget az a fenntartói igény, miszerint 2016 szeptemberétől teljesen új rendszerben szerveződik meg a hazai doktori képzés. 2015. december 1-jén az Országgyűlés több jelentős ponton is módosította a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény doktori képzésre vonatkozó részeit. Az eddigi 180 kredit helyett az új rendszerben már legalább 240 kreditet kell szerezniük a hallgatóknak, a képzési idő pedig nyolc félévre módosul úgy, hogy az első négy félév ún. „képzési és kutatási” szakasszá válik, míg a második négy féléves időszak ún. „kutatási és disszertációs” szakasznak minősül majd.⁶ A törvényalkotó szándéka egyértelmű: a sikeres védések ösztönzése viszonylag rövid időn belül. Ehhez pedig a korábbi 2–3 éves tanulmányi szakasz, majd azt követően nem ritkán 5–8 éves disszertációírási szakasz helyett egy sokkal intenzívebb, a kutatást és disszertációírást a fókuszba állító képzési struktúra kialakítására van szükség.

A cikk előbb áttekinti a legrangosabb külföldi egyetemek nemzetközi kapcsolatok képzéseit, hangsúlyosan azokat, amelyekben közgazdaság-tudományi irány is létezik. Majd az így nyert tapasztalatok alapján ajánlásokat fogalmaz meg a hazai doktori képzés kívánatosnak vélt és a fenntartó által most már törvényileg is kötelezővé tett átalakítására vonatkozóan azzal a

---

⁶ A képzési és kutatási szakaszt – a negyedik félév végén – komplex vizsga zárja, ami egyben feltétele is a kutatási és disszertációs szakasz megkezdésének. A korábbiakkal ellentétben a komplex vizsga nem csak a tanulmányi előrehaladást méri majd, hanem a kutatási előmenetelt is.

céllal, hogy a program régiós, sőt nemzetközi versenyképessége erősödjön. A főbb megállapítások és következtetések ugyan a nemzetközi kapcsolatok képzésre vonatkoznak, de jelentős részben általánosíthatók is.

Nemzetközi kapcsolatok doktori képzések a világban

Annak eldöntésében, hogy mely felsőoktatási intézmények tekinthetők mérvadónak a nemzetközi kapcsolatok területén, a *Foreign Policy* közreműködésével készített rangsor nyújthat támpontot. A felmérésben több mint 1500 az USA-ban dolgozó nemzetközi kapcsolatok szakértőt kértek meg, hogy rangsorolják az egyes doktori iskolák képzési programjait. Az első tíz egyetemet mutatja a 2. táblázat (a legfrissebb lekérdezés 2014-ben történt, de az azt megelőző évek rangsorai sem igazán tértek el a mostanítól).

2. táblázat

Top 10 doktori képzést kínáló nemzetközi kapcsolatok program

1.	Harvard University
2.	Princeton University
3.	Stanford University
4.	Columbia University
5.	Yale University
6.	University of Chicago
7.	University of California – San Diego
8.	University of Michigan
9.	Massachusetts Institute of Technology
10.	University of California – Berkeley

Megjegyzés: Érdeemes talán megemlíteni, hogy a tudományterület alapképzési rangsora sem igazán tér el az 2. táblázatban bemutatottól. Ahol jelentősebb eltérés mutatkozik, az a mesterszint. Ott ugyanis a Georgetown University vezeti a listát és felkerült a tízes listára a Johns Hopkins University, a George Washington University, a Tufts University és a London School of Economics is. Ám az USA-ban a mesterprogramok jellemzően a nem akadémiai karrierre készülőknek kínálnak magas presztízzsel járó alternatívát.

Forrás: Foreign Policy [2014].

Szembeötlő, hogy a listára (annak első tíz helyére) kizárólag az USA-ban működő program került fel (hasonlóan sajnos sok más társadalomtudományi területhez). Európából, ha fel is kerülnek ilyen listákra programok, azok rendre Nagy-Britanniából kerülnek ki, mint a London School of Economics vagy a University of Oxford, illetve ritkán említik a firenzei European University Institute-ot vagy a francia Sciences Po.⁷ Tény, hogy az elmúlt évtizedekben a nemzetközi kapcsolatok meghatározó doktori szintű oktatási centrumai az USA-ban fejlődtek ki és mértékadó szaklapok, műhelyek is java részt ott tömörülnek. Mindez annak fényében akár nem is különösebben meglepő, hogy maga a diszciplína – különféle egymással vitázó irányzatokkal gazdagodva – az USA-ban jött létre a hidegháború évei alatt. Európában meghatározóan az amerikai főáramú kutatási irányzatok kritikai élű megközelítése dominál.⁸

Az egyes képzések rövid ismertetése és értékelése előtt érdemes néhány általánosítható megjegyzést tenni a magyar, az európai és az amerikai gyakorlat kapcsán. A legszembevetőbb különbség a magyar, illetve egyéb, különösen amerikai képzések között, hogy nemzetközi kapcsolatok néven kifejezetten önálló doktori iskolák gyakorlatilag nem is léteznek ott. Azok – mostanra – jellemzően a politikatudományi képzések keretei között valósulnak meg. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy ne volna erős (köz)gazdasági fókusz az egyes programoknak.⁹ Jelentős különbség a hazai és az amerikai képzési rendszerek között, hogy a mesterszintű oktatás az USA-ban kifejezetten a munkapiacra készít fel (a top 10-es MA-listát is ebből a perspektívából állítják össze). Az MA-fokozat megszerzése nem is előfeltétele a doktori képzésben való részvételnek. A PhD-képzés ugyanakkor a tudományos utánpótlásképzés terepe az USA-ban (az 1. táblázat is ennek figyelembevételével készült), ám ez természetesen nem zárja ki az adminisztrációban való későbbi (jellemzően időleges) munkavállalást. Az USA egyik megkülönböztető jegye éppen az, hogy létezik átjárás az akadémiai és a politikai-adminisztrációs karrierutak között. Az egyetemek sok esetben ösztönzik is legkiválóbbjaikat erre, emelve

---

⁷ A 2. táblázat eredményeihez nagyban hasonló rangsorolást kínál a *US News* felmérése is, ami azonban nem közvetlenül a nemzetközi kapcsolatokra mint önálló diszciplínára állít fel rangsort, hanem nemzetközi politikára egyfelől és nemzetközi gazdaságtanra másfelől. A nemzetközi politika esetében a tízes listára felfért az Ohio University (8.) és a University of Wisconsin, Madison (10.). A University of Wisconsin, Madison a *US News* nemzetközi gazdasági tízes rangsorába is befért, a 6. helyet szerezve meg.

⁸ A *Foreign Policy* felmérése szerint a tudományterület kiválóságai közé sem fért be nem amerikai egyetemen tevékenykedő kolléga. A listát *Alexander Wendt* vezeti *Robert Keohane* és *John Mearscheimer* előtt.

⁹ Ez természetesen nem volt mindig így. Nemzetközi kapcsolatokat a képzés minden szintjén önálló programokként is kínáltak az USA-ban nagyjából a nyolcvanas évekig. A tudományterület korai éveiben ugyanis a politikatudománytól függetleníthető, autonóm, koherens és egyedi diszciplínaként tekintettek rá, ami a vizsgálat tárgyának megfelelően (ami alatt gyakorlatilag a felsőbb autoritás hiányában élő szuverén államok közötti *külső* kapcsolatokat értették) interdiszciplináris jellegű volt (Hoffmann 1959). Később azonban a racionalizmus egyeduralmódóvá válásával, illetve az intézményi vizsgálódás általános elterjedésével a nemzetközi kapcsolatok is mind közelebb került a komparatív (valamint az ún. amerikai) politikához és szervesen beépült az egyszerűen csak politikatudományinak hívott programok szerkezetébe és ott jellemzően mint alprogram van jelen.

az adott program presztízsét és piaci értékesíthetőségét. Magyarországon jellemzően egyszerre többféle igényt kíván kielégíteni a képzés. Az oktató-kutató utánpótlásképzés mellett sokak számára meghatározó szempont, hogy a doktori fokozat megszerzése jól kamatoztatható befektetés például a minisztériumi ranglétrán való emelkedésben. Ezek az emberek jellemzően költségtérítéses formát választanak, ami nem létező kategória az USA-ban (és Nyugat-Európában sem jellemző). Ez a kettősség idehaza komoly feszültségek forrása nemcsak a terhelés, hanem a doktori teljesítmények színvonala tekintetében is.

Törésvonalak természetesen az amerikai és az európai programok között is húzódnak, főként a képzések szerkezetét és hosszát illetően. Nyugat-Európában az a fajta tanulmányi szakasz, ami az USA-ban alapozásként szolgál, a legtöbb esetben nem része a doktori képzésnek. A tanulmányi évek ugyanis jobbra a mesterszintre koncentrálnak, ami egyben belépő is a doktori képzésre.¹⁰ Európában a doktori képzés tanulmányi szakasza ezért szinte majd kizárólagosan kutatómódszertant, illetve az adott terület újdonságainak, kutatási puzzle-jeinek a megismertetését jelenti. Az USA-ban ugyanakkor a diszciplína kereteit kijelölő tantárgyakat is és nagyon erős kutatómódszertant is kínál a legtöbb esetben két éves (és rendkívül intenzív) tanulmányi időszak. Következésképpen míg Európában 3–4 év alatt valóban le lehet zárni a doktori képzést sikeresen megvédett disszertációval, addig az USA-ban ez szinte teljességgel kizárt. Védésre ott általában a 6–7. év végén kerül sor. A hazai képzési rendszer tehát első megközelítésben inkább az amerikai mintát követi.¹¹

Az új hazai szabályozás tehát furcsa egyvelege lett az európai és az amerikai rendszereknek. Azt várja el, hogy a hallgatók négy, de maximum öt esztendő alatt megvédjék disszertációjukat (mint Európában), de mindezt nagyon intenzív, az eddigi 180 kreditnél lényegesen magasabb, 240 kreditet előíró tanulmányi-kutatási szakasszal egybekötve.

Harvard University

---

¹⁰ Ezért van sok esetben az, hogy doktori programokra sikeresen felvételizett hallgatók az első évüket egy mesterprogramban töltik el, ahol szintre hozás történik.

¹¹ Azzal a megkötéssel természetesen, hogy az USA-ban egy BA-fokozat megszerzésével (4 év) a hallgató már beiratkozhat a doktori szintű képzésre. Magyarországon ellenben doktori képzésre csak az jelentkezhet, aki alapidiplomával és mesterdiplomával is rendelkezik. Ennek gyakori következménye, hogy jelentős átfedések mutatkoznak a mesterképzés és a doktori képzés tantárgyi ismereteiben.

A Kennedy School *PhD in Political Economy and Government* (Politikai gazdaságtan és kormányzás) programja a szó legszorosabb értelmében interdiszciplináris jellegű, ahol a közgazdaságtan, a politikatudomány és a közpolitika-elemzés területeit elegyítik egyetlen programban. Hazai fogalmaink szerint ez inkább „egyfajta” politikai gazdaságtani képzés, ahol az „egyfajta” jelző kifejezetten a politikai gazdaságtan amerikai iskolájára vonatkozik, amire gyakorta csak úgy hivatkoznak, mint politikai közgazdaságtan (*political economics*), megkülönböztetve azt a például Európában és Magyarországon is széles körben művelt politikai gazdaságtantól (*political economy*). Ez a tradíció a formalizált nyelvezetre és modellszerű értelmezésekre épít, amelyben a normatív szemlélet gyakorlatilag (és vállaltan) meg sem jelenik. Fókuszában meghatározóan azok a (politikai) intézmények és döntési mechanizmusok állnak, amelyek közvetlenül hatnak a gazdaság, esetleg a politika valamely egységére, változójára.

Az USA-ban megszokott módon a Harvardon sem egyetlen tanszék vagy munkaközösség gondozza a programot, hanem többféle irányú és képzettségű szakember bevonásával történik a hallgatók felkészítése. Tekintettel arra, hogy az USA-ban jellemzően minden oktatási program közvetlenül is kötődik valamely szűkebben is lehatárolható tudományterülethez, a Harvard vonatkozó programjának is két specializációja van: 1. közgazdaság-tudomány és 2. politikatudomány; melyek közül minden hallgatónak választania kell egyet. Első látásra tehát a Harvard szerkezete nagyban hasonlít a BCE nemzetközi kapcsolatok programjára, ami szintén e két opciót kínálja. Azonban a specializációk (vagy alprogramok) tartalmát illetően már markáns különbségek mutatkoznak. A Harvard mindkét (!) alprogramjában ugyanazt a három kötelező tárgyat írják elő: *Microeconomic Theory* (Mikroökonómia elmélete, 2 félév), *Macroeconomic Theory* (Makroökonómia elmélete, 2 félév) és *Econometrics* (Ökonometria, 1 félév). A választható tantárgyak mellett a tanulmányi szakaszban a hallgatóknak 2-2 kutatási műhelyvitakurzust is teljesíteniük kell. A 2015-ben végzett hallgatók ennek megfelelően módszertanilag igényes és a szűken vett pozitív politikai gazdaságtan kurrens témáiban védtek meg disszertációikat.¹²

Princeton University

A Woodrow Wilson School *PhD in Public Affairs* (Közpolitika) programja – hasonlóan a Harvardhoz – elitképzést folytat. Az iskola két területre koncentrál. Az ismertebb a témánk szempontjából kevésbé releváns biztonságpolitikai alprogram, a másik a „Tudomány, technológia,

---

¹² A 2015-ben védettek között volt *Láda Ákos* is, a BCE korábbi hallgatója. Honlapja szerint jelenleg kvantitatív társadalomtudósként a Facebooknál dolgozik.

környezeti politika” címet viseli. A Princeton képzését talán az különbözteti meg leginkább a többi hasonló képzéstől, hogy kifejezetten aktuális, releváns, a politikacsinalás mindennapjaira reflektáló problémákra, kihívásokra koncentrált. Fegyverkezés és leszerelés, terrorizmus, polgárháborúk, regionális konfliktusok stb. szerepelnek a kínálatban. Ennek megfelelően a program úgy tevődik össze, hogy egyrésztől alapos társadalomtudományi ismereteket kínál a biztonságpolitika területén, másrésztől erőteljes regionális fókuszot biztosít, harmadrésztől a fegyverkezés, terrorizmus stb. témákban pontos, naprakész tudományos és technikai felkészültséget ad.

A Princeton Politikatudományi Tanszéke – amelynek oktatói a doktori programot is meghatározóan alakítják – igen erős a kvantitatív, formalizált módszerekben, különösen a játékelmélet és a statisztikai módszerek alkalmazásában (előbbi már a program „beugró” kurzusán is kötelező, ahol biztonságpolitikai stratégiával ismerkedhetnek meg a hallgatók).

A doktori programban továbbá legalább egy *Research design* (Kutatás-módszertan) kurzus elvégzése is kötelező, ami kvalitatív is lehet. Érdeemes megemlíteni, hogy a kutatómódszertan olyannyira fontos része a tantervnek, hogy azokat a program két nagyágyúja, *Robert Keohane*, illetve *Andrew Moravcsik* tartják. Így első kézből juthatnak információhoz a hallgatók arról, hogy miként lehet valóban sikeres és eredményes, impaktfaktorban is mérhető kutatási tevékenységet folytatni.

Stanford University

Míg a Harvard és a Princeton programjaiban maga a nemzetközi kapcsolatok nem is jelenik meg közvetlenül, a rangsor többi helyezettje már direkt módon is szerepelteti azt az egyetemi doktori képzésben. Ám egyik esetben sem önállóan létező, működő programként, hanem *a politikatudományok egy szegmenséeként*. E tekintetben a lista 3. helyezettjének programja akár általános érvényűnek is mondható azáltal, hogy öt terület közül választhat a doktorandusz kettőt; ezek: 1. amerikai politika, 2. komparatív politika, 3. nemzetközi kapcsolatok, 4. politikaelmélet és 5. politikai módszertan.

A magyar összevetés szempontjából releváns nemzetközi kapcsolatok területen összesen három (vagyis csak három!) tárgykör kap kiemelt figyelmet, ezek: *a.* nemzetközi kapcsolatok elmélete, *b.* biztonságpolitika és *c.* nemzetközi politikai gazdaságtan. Az alapozó tárgyakat

rendkívül erős kvantitatív tanulmányok egészítik ki, felölelve a valószínűség-számítást, a leíró és következtető statisztikát, valamint a lineáris regressziószámítást.

Columbia University

A Columbia Egyetem követi a politikatudományi doktori programokban megszokott felosztást (amerikai politika, komparatív politika, nemzetközi kapcsolatok, politika-elmélet) azzal az eltéréssel, hogy nagyszámú *area studies* (regionális tanulmányok) kutatási lehetőséggel párosítja a megszokott főbb irányokat. Területek: Kína kiemelten, továbbá Eurázsia, Japán, Latin-Amerika, Közel-Kelet, valamint a posztsovjét régió. A nemzetközi kapcsolatok képzés tehát a Columbián igen erőteljes regionális támaszt is kap, ami a program megkülönböztető jegye. A választott „főszak” mellett minden hallgató egy további „mellékszakt” választ, ami azonban lehet akár *a.* módszertan, *b.* politikai gazdaságtan, *c.* közgazdaság-tudomány vagy *d.* jog is.

A képzésen belül a nemzetközi kapcsolatok területen – a Columbia szerteágazó kutatási gyakorlatának megfelelően – szinte az összes releváns témában lehet kutatni. Elképesztően sokféle tárgy közül választhatnak az érdeklődők, gyakorlatilag minden különösebb megkötés nélkül. Ennek megfelelően – szemben a Harvarddal vagy a Princetonnal, ahol viszonylag szűkebb a fókusz – a Columbián a lehető legszínesebb háttérrel és érdeklődési körrel rendelkező doktoranduszgárda jön össze történészektől a jogászokon és a politikatudósokon át a közgazdászokig. A program erőssége mindazonáltal a politikai gazdaságtan és a biztonságpolitika.

A képzés másik erőssége a módszertan vagy ahogy a Columbián hívják, a „politikai metódológia”. Az egyetem nagy energiákat mozgósít a kvalitatív technikák és a statisztikai módszerek kidolgozására és fejlesztésére, különösen „választói magatartás” területen. A két terület (kvalitatív és kvantitatív) követelményeinek megfelelően a hallgatók választhatnak, hogy vagy olyan irányban képezik magukat, ahol az analízis, a lineáris algebra és a formális logika alapkövetelmény (és a végén képesek önálló kutatási anyagot prezentálni formális modellek felhasználásával),¹³ vagy pedig a matematikai felkészültséget nem igénylő módszertani irányba mozdulnak el (de ez esetben is alapvető statisztikai és játékelméleti ismeretek birtokába jutnak).

---

¹³ Néhány tantárgy a modulból: *Mathematical Methods for Political Science* (Matematikai módszerek a politikatudományban), *Multivariate Political Analysis* (Többváltozós politikai elemzés), *Game Theory and Political Theory* (Játékelmélet és politika-elmélet), *Advanced Topics in Quantitative Research*, *Advanced Topics in Quantitative Research: Models for Panel and Time Series* (Haladó témák kvantitatív kutatásban: panel- és idősoros modellek), *Research Topics in Game Theory* (Kutatási témák játékelméletben).

Yale University

A Yale-en a szokásos öt területből kell kettőt teljesíteni (amerikai politika, komparatív politika, nemzetközi kapcsolatok, politikai gazdaságtan, illetve politikaelmélet). A nemzetközi kapcsolatok ez esetben kifejezetten biztonságpolitikát takar, stratégiai, technológiai, hadászati ismereteket is felölelve. A képzés érdekessége még (bár korántsem meglepő), hogy erős kutatómódszertan társul hozzá. A regionális és/vagy a globális problémák, kihívások mindazonáltal nem a nemzetközi kapcsolatok alprogramon belül jelennek meg, hanem a politikai gazdaságtani alprogram részeként. Mivel e két terület nagyban hasonlít a BCE-n jelenleg futó két alprogramhoz, ezért érdemes az egyes tantárgyakat legalább felsorolásszerűen megemlíteni. A nemzetközi kapcsolatok alprogramban a következő tantárgyak választhatók: *Strategy, Technology, and War; Causes of War* (Stratégia, technológia és háború: a háború okai); *International Relations I – Theories* (Nemzetközi kapcsolatok I – Elméletek); illetve *International Relations II – Research Design* (Nemzetközi kapcsolatok – Kutatás-módszertan). A politikai gazdaságtani alprogram tárgyai: *Comparative Political Economy* (Komparatív politikai gazdaságtan); *Corruption, Economic Development, and Democracy* (Korrupció, gazdasági fejlődés és demokrácia); *The Political Economy of Inequality in Advanced Democracies* (Az egyenlőtlenség politikai gazdaságtana a fejlett demokráciákban); valamint *Business and Government after Communism* (Üzlet és kormányzás a kommunizmus után). Jól látható, hogy e két terület tárgykínálata nagyon közel van ahhoz, amit ma számos hazai doktori iskola is kínál közgazdaság-tudományi képzés címen – még a két matematikai közgazdaságtan irányába elkötelezett iskolában, a BCE Általános és Kvantitatív Doktori Iskolájában, valamint a CEU Közgazdaság-tudományi Doktori Iskolájában is fellelhetők hasonló tartalommal választható tárgyak.¹⁴

Mind az öt területen kötelező egy bevezető politikatudományi kurzus elvégzése az indulásnál, illetve a második évben egy ún. *Research and Writing* (Kutatás és írás)óra teljesítése, ami a teljes tanévet átfogja, és azt célozza, hogy minden hallgató egy publikálásra alkalmas dolgozattal zárja az évet – még azelőtt, hogy a disszertáció írásába kezdett volna. Az eredményeket nem házon belül, hanem a terület legjelentősebb szakmai szervezete, a világ mintegy 80

---

¹⁴ A témánk szempontjából nem releváns komparatív politika alprogramban is jelentős a regionális fókusz; csak néhány példa: *The European Union* (Az Európai Unió); *India and Pakistan: Democracy, Conflict, and Development* (India és Pakisztán: demokrácia, konfliktus és fejlődés); *Islam and Democracy in the Modern Middle East* (Iszlám és demokrácia a modern Közel-Keleten).

országában 13000 tagot számláló *American Political Science Association* (Amerikai Politikatudományi Társaság) kereteiben szervezett minikonferencián mutatják be a hallgatók minden év áprilisában. Ezt követően pedig (a harmadik évtől a végzésig) minden esztendőben egy-egy műhelyvitára kell a hallgatóknak regisztrálniuk (jelenleg 7 különböző területen) és egész évben heti rendszerességgel látogatni azokat.

További néhány kiemelkedő program az USA-ban

A *Berkely (University of California)* azzal próbál kitűnni a mezőnyből, hogy egyszerre 9 tudományterületen kínál választást, amelyből hármat kell teljesíteniük a hallgatóknak. A nemzetközi kapcsolatok alprogram mindössze három tárgyból áll, ami gyakorlatilag a terület esszenciájának is mondható (és amelyet egy európai programban rendre a mesterképzésben végeznek el): *International Relations Theory* (Nemzetközi kapcsolatok elmélete), *Security Studies* (Biztonságpolitikai tanulmányok), valamint *International Political Economy* (Nemzetközi politikai gazdaságtan). A Berkeley nagyon büszke a multidiszciplináris jellegű oktatására, ami a módszertani kínálatban is megmutatkozik. A történeti elemzéstől a nagyon erős formalizált modellezésig szinte minden fellelhető a kínálatban. További megkülönböztető jegye a programnak, hogy míg a többiek rendre *international*-ként hivatkoznak a sajátjukra, addig a Berkeley kifejezetten a *global* jelzőt alkalmazza.

A *Johns Hopkinson* a nemzetközi kapcsolatok egyszerre jelent politikatudományt, közgazdaságtudományt és régiótanulmányokat – ebben eléggé hasonlít a Columbiához és a Berkelyhez, illetve hozzátehetjük: a Corvinushoz is (illetve a megszűnt Debreceni Egyetem programjához). Különlegessége még, hogy az iskolának külön *International Development* (Nemzetközi fejlődés/fejlesztés) programja is van.¹⁵ Kiemelten (egyben kötelező jelleggel) oktatják a következőket: *Theories and Methods of Qualitative Political Research* (A kvalitatív politikai kutatások elméletei és módszerei), valamint *Quantitative Methods of Political Research* (A politikai kutatások kvantitatív módszerei).¹⁶

---

¹⁵ Az *International Development* program vagy specializáció létesítése itthon is járható út volna gyakorlatilag bármely doktori iskolában. A Corvinus nemzetközi kapcsolatok képzése angolul folyik, és nagy számban érkeznek hallgatók a feltörekvő és a fejlődő világ országaiból.

¹⁶ A legtöbb hallgató számára utóbbi lehallgatásához előírják a *Statistical Methods for Business and Economics* (Statisztikai módszerek közgazdászoknak), valamint az *Econometrics* (Ökonometria) tárgyak elvégzését is.

Az MIT vonatkozó PhD-programja az USA-ban megszokott „ötből kettőt” választást kínálja, ám *Models and Methods* (Modellek és módszerek) címmel külön alprogramot is meghirdet az érdeklődők számára. Kötelező teljesíteni legalább egy elméleti és egy empirikus politikatudományi, legalább egy statisztika kurzust, valamint egy empirikus kutatási módszerek tárgyat. Az MIT programja jelzi legegyszerűbben, hogy melyek a piac elvárásai egy nemzetközi kapcsolatok szakon végzett doktortal szemben, amikor megköveteli, hogy *vagy* egy idegen nyelvből lesz magasan képzett a doktor, *vagy* pedig statisztikából. Utóbbi esetben a reménybeli politikatudós két éven át folyamatosan hallgat statisztika stúdiumokat.

Európai példák

Ahogy korábban említettük, Európában a kép annyiban változik a nemzetközi kapcsolatok területén, hogy itt a mesterévek szolgálnak arra, hogy a hallgatók a tárgyi ismeretekből megkapják a szükséges alapokat. A doktori évek jelentős részben kutatómódszertannal telnek. A *London School of Economics* a nemzetközi kapcsolatok kutatási módszereire helyezi a hangsúlyt az első esztendőben, mindezt összekötve a legújabb elméleti és empirikus kutatási eredmények bemutatásával. Kötelező emellett a nemzetközi kapcsolatok kutatási módszerek műhelyvitájának látogatása, ahol kollégák és reménybeli kollégák számolnak be saját kutatásaikról. A *University of Oxford* képzése is nagyon hasonló ehhez, bár a kutatómódszertanban nagyobb hangsúlyt fektetnek az egyéni igények kielégítésére. Továbbá Oxfordban rendkívül erős a fejlődés-elméletek és a fejlesztéspolitikai oktatása és kutatómódszertanának bemutatása.

A firenzei *European Union Institute* (EUI) azért is figyelmet érdemel, mert ez esetben a szónak abban az értelmében is multidiszciplináris a képzés, ahogy azt Magyarországon is az akkreditációk alkalmával használják. A programot gondozó tanszék neve – *Department of Political and Social Sciences* (Politika- és Társadalomtudományok Tanszék) – is ezt tükrözi, de minden hivatalos anyagában büszkén hivatkozik a tanszék a szokványos, szigorúan vett tudományterületi határoktartós meghaladására, amit a doktori képzésben is érvényesíteni kíván. Olyannyira tágan értelmezi a határokat, hogy egyetlen nagy doktori iskolán belül kínálják a politikatudományi, a szociológia, a nemzetközi kapcsolatok, valamint a társadalom- és politikaelmélet programokat.¹⁷

---

¹⁷ Ez erős hasonlóságot mutat a CEU gyakorlatával, ahol egy iskolán belül tömörül a politikatudományi, a nemzetközi kapcsolatok és a közpolitika-elemzés képzés. A CEU ezen programja azonban PhD-fokozatot csak politikatudományokban ad, közgazdaság-tudományokban nem – azt a tanulmány *I. táblázatában* is hivatkozott, erős közgazdasági és matematikai képzést nyújtó Közgazdaság-tudományi Doktori Iskolája kínálja.

Az EUI esetében érdemes röviden áttekinteni az évenkénti felépítést is, mivel – hasonlóan az új magyar szabályozáshoz – itt is szigorúan négy éves a program. Hogy a jelölt el is végezze ennyi idő alatt a doktori képzést és sikeresen lezárja disszertációját, már a jelentkezés alkalmával olyan kutatási tervet kell benyújtania, amely világos kutatási kérdést fogalmaz meg, lehatárolva a kutatni kívánt területet, valamint bemutatva, hogy valóban kivitelezhető a tervezett kutatási projekt. Ezen túl a lehetséges módszertant is meg kell jelölni. A teljes leírás nem haladhatja meg a 2500 szót. A nyugat-európai gyakorlatnak megfelelően az EUI feltételezi, hogy a mesterévek alatt a kutatási terv készítéséhez nélkülözhetetlen készségeket elsajátították a jelentkezők. A sikeres felvételt követően az első évben a módszertani képzésen van a hangsúly (mind kvalitatív, mind pedig kvantitatív területeken). Már az első évben meg kell védeni egy hosszabb kutatási tervet, majd a második esztendőben a disszertáció legalább negyedével el kell készülni (miközben további haladó szintű módszertani képzésben részesül a jelölt). A 3. és 4. évben lehetőség van olyan tárgyak (fórumok) hallgatására, amelyek már kifejezetten az oktatási és egyéb akadémiai kutatási gyakorlatot mélyítik el, vagyis ekkor már – előretételezve – a poszt-doktori évekre készítik fel a jelöltet.

A *Berlin Graduate School for Transnational Studies* (BTS) programja a különféle rangsorok alapján ugyan most még nem mérhető az előbbiekhöz, ám rendkívül erős és népszerű, ráadásul sokban (legalábbis célját és fókuszát tekintve) hasonlít a BCE nemzetközi kapcsolatok programjára. Már a neve is beszédes: *transnational studies* (transznacionális tanulmányok), szemben a bevett szóhasználattal: *international studies*. A BTS célja, hogy rövid időn belül a terület zászlóshajója legyen Európában. Mivel a *transnational studies* új és dinamikusan bővülő (inter)diszciplína, ezért az oktatás középpontjában az ún. survey-kurzusok állnak, amelyek a terület legfrissebb kutatási eredményeit és módszereit mutatják be. Négy területre koncentrálnak: nemzetközi politikai gazdaságtan, nemzetközi kapcsolatok, regionális tanulmányok, illetve nemzetközi jog. A survey-kurzusok mellett kutatási módszerek és kutatási kollokvium teszik teljessé a programot. Érdekessége, hogy olyan készségek fejlesztésére is komoly hangsúlyt fektetnek, mint a prezentáció, az oktatás vagy a tudásmenedzsment. A disszertáció sikeres elkészítésére nem több mint 3 éve (!) van a jelöltnek.

Javaslatok a magyar képzés átalakításához

Az ismertett nemzetközi példák többféle gyakorlatot mutattak be, nehéz volna egyértelműen kiállni egyik vagy másik oktatási-kutatási modell mellett, nem is ez írásom célja. Egyfajta legjobb gyakorlatként azonban utat mutathatnak az átalakulás kívánatos irányát illetően, megőrizve azokat a magyar hagyományokat, amelyek emelhetik a képzés színvonalát. A példák egyebek mellett azt mutatták meg, hogy a nemzetközi kapcsolatok doktori szintű oktatásában egyértelműen hangsúlyeltolódás ment végbe (Európában is és az USA-ban is) a tantárgyi ismeretek átadása felől a kutatási elméletek és módszerek (sokszínűségének) megismertetése felé. A cél olyan tudás átadása, amely lehetővé teszi az elismert nemzetközi szakfolyóiratokban való megjelenést, jeles konferenciákon való szereplést, pályázatokon történő sikeres megmérettetést, konzorciumépítést, vagyis a nemzetközi tudományos piacon való helytállást.

Általánossá lett az a felismerés, hogy legalább olyan fontos a (leendő) kutatók kezébe eszközöket adni, mint az, hogy megismertessük őket az aktuális irodalom eredményeivel. Sőt, az rajzolódik ki, hogy a módszertan, illetve az írás- és prezentációs készségek elsajátítása sok esetben még fontosabb is, hiszen ennek pótlása később már jóval nehezebb (ha egyáltalán lehetséges). A nemzetközi kitekintés ugyan rámutatott a nyilvánvaló különbségekre, ám mindezek ellenére három tényező közösnek mondható az áttekintett doktori programokban.

1. Viszonylag kisszámú tényleges tantárgy oktatása, amelyek mind jól megfogható és körülhatárolható ismeretkörhöz kapcsolódnak. Ezek a tárgyak adják meg az adott képzési program „irányultságát”.
2. Nagyon erős kutatómódszertan. A képzések legtöbbszörében a legfontosabb elem magának a „hogyan vizsgálód(j)unk” kérdésnek az alapos körbejárása. A hallgatók rengeteg munka árán képessé válnak megfelelően leszűkített kutatási kérdések és kellően kis számú tesztelhető hipotézisek megfogalmazására, adatgyűjtésre, a megfelelő módszer(ek) kiválasztására, illetve önálló elemzésre és értékelésre.
3. A disszertációk empirikus tartalmának kidomborítása. Kedveltek ugyan a teória alapú dolgozatok, de empiria nélkül nem létezik védhető disszertáció, ami azt is jelenti, hogy olyan eredmények születnek, amelyek a közpolitika szintjén is értelmezhetőek. –

A BCE nemzetközi kapcsolatok doktori képzése – mint az ország egyetlen ilyen jellegű képzése – jelen állapotában ezek egyikében sem tart lépést a világgal. Nem feltétlenül azért, mert nem volna képes rá, hanem mert hasonlóan a magyarországi doktori iskolák képzési szer-

kezetéhez (legalábbis a társadalomtudományok területén), nem ezekre a kihívásokra koncentrálni. Hazánkban az a jellemző, hogy a doktori iskolák igyekeznek sokféle igényt kielégíteni, minél többfélét tanítani és elsősorban tárgyi ismereteket közvetíteni – sok esetben megismételve a mesterkurzusokat. A korábbi törvényi és akkreditációs előírások egyértelműen ebbe az irányba terelték a képzéseket. A mostani szabályozás azonban lehetőséget biztosít arra, hogy az áttekintett és mértékadó doktori programok alapján újrafogalmazható legyen a struktúra és a tartalom is. Ehhez – az említett három pontra mintegy reflektálva – a következőkre lehet szükség a nemzetközi kapcsolatok területén:

1. A tudományterület mély és alapos megismertetését szolgáló ún. alapozó kurzusok körének egyértelmű meghatározása, számuk jelentős korlátozása mellett.
2. A doktori iskola saját lehetőségeit és képességeit megjelenítő régiótanulmányok (*area studies*) bevezetése.
3. A képzési terület specifikumait figyelembe vevő kutatómódszertani ismeretek nagy súllyal történő megjelenítése.
4. A kutatási fórumok, szemináriumok arányának nagymértékű emelése, a workshop (műhelyvita) jellegű eszmecsere bevezetése, a konferenciákon való részvétel erőteljes támogatása.
5. A témavezetők és doktoranduszaiuk kapcsolatának újragondolása.

Az *alapozó kurzusok* a mindenki által elismert szakmai minimumot, tudásbázist jelenítik meg. Céljuk, hogy biztosítsák a közös nyelvet, amely nélkül nem lehetséges bekapcsolódni a nemzetközi vérkeringésbe. Általános elvként célszerű érvényesíteni, hogy az új rendszerben kevesebb tárgykört oktassanak, azokat azonban mélyebben és tágabb összefüggéseiben bemutatva, nem figyelmen kívül hagyva a területek legújabb eredményeit sem. A gyakorlatban ez néhány alapvető fontosságúnak gondolt tantárgy meghagyását jelentené azzal együtt, hogy óraszámuk akár nőhet is, illetve az adott kurzust tartó oktatók száma is bővíthet, hogy minél többféle látásmód, nézőpont érvényesülhessen. Egy tantárgyon belül több előadóval, nagyobb óraszámban sokkal nagyobb a kényszer a valóban interdiszciplináris (és nem csak multidiszciplináris) tudás átadására, a tankönyv jellegű órák meghaladására. Építve a külföldi tapasztalatokra is, konkrétan a következő tantárgyak kerülhetnének az alapozó kategóriába: nemzetközi kapcsolatok elmélete, komparatív világ gazdasági elméletek, nemzetközi politikai gazdaságtan, illetve nemzetközi jog.

A leginkább példaértékű képzésekben hangsúlyosan jelennek meg továbbá a *regionális tanulmányok*, lásd különösen a Columbia vagy a Yale gyakorlatát. Ez ma fájóan hiányzik a hazai nemzetközi kapcsolatok képzés palettájáról, holott a magyar felsőoktatásban ennek komoly előzményei és hagyományai vannak. Egy nemzetközi kapcsolatok programban ezért a disszertációk témájának pontos kijelölése és a megfelelő kutatási kérdések fellelése érdekében hasznos lehet egy *area studies (regionális tanulmányok)* blokk (vagy modul) létesítése. Ez a blokk megjelenítené mindazon kutatási irányokat, amelyekben a doktori iskola munkatársai maguk is versenyképes kutatási eredményeket közölnek. Az *area studies* modul a hallgatói igények specifikus kielégítésén túl ezért azt is szolgálná, hogy az iskola felmutassa, mely területeken kíván a jövőben kiválósági központként funkcionálni. Míg az alapozó kurzusok funkciója ugyanis az, hogy a nemzetközi kapcsolatok alapvető és mindenhol tanított ismeretanyagát átadja (a közös nyelvet elsajátítandó), addig az *area studies* modul értelme, hogy megkülönböztesse a hazai nemzetközi kapcsolatok képzést más programoktól.

Míg a tárgyi ismeretkörökben a kevesebb, de koncentráltabb volna kívánatos, addig a *kutatási módszerekben* a több és minél színesebb, frissebb információ átadása a cél. A hazai doktori oktatásban a legnagyobb lemaradás talán e területen érzékelhető. A kutatómódszertani kurzusokon meg kell mutatni, hogy milyen valós, gyakorlati eszközei vannak egy társadalomtudósoknak. Jelezni kell, hogy miben más a nemzetközi kapcsolatok kutatása és módszerei, mint egyéb területeké. Célszerű volna egy-egy blokkot szentelni a (társadalomtudományi) kvalitatív és a kvantitatív kutatási módszereknek, mindegyikben 2–3 tantárggyal. A konkrét választásban a témavezető segítené a hallgatót. A kvantitatív blokk lehetséges tárgyai: leíró és következtető statisztika, keresztmetszeti és panel ökonometria, valamint játékelmélet. De a kvalitatív módszerek is hasznos eszközei lehetnek egy közgazdasági tárgyú disszertációnak, legyen az például esettanulmány, kérdőív vagy interjú készítése.

Fontos volna, hogy a kreditekért kínált kurzusok mindegyike (alapozó kurzusok, *area studies* blokk tárgyai és kutatómódszertan) folyamatos számonkérésre szorítsa a hallgatókat, az írás és a prezentációs készségek magas színvonalú elsajátítása érdekében. Amennyiben a doktori képzés célja vállaltan az utánpótlásképzés, akkor a mostaninál sokkal több energiát kell mozgósítaniuk mind az oktatóknak, mind pedig a hallgatóknak e létfontosságú képességek megfelelő színvonalú elsajátítására.¹⁸

---

¹⁸ Bevezetéképpen – akár nulla kredit mellett is – felkészítő jellegű *Szakmai nyelvhasználat* vagy akár *Prezentációs készségek* típusú kurzus is helyet kaphat a képzésben. Ezek a disszertációírás fogásait, a disszertáció kellékeit

A hazai doktori oktatásban, így a nemzetközi kapcsolatok képzésben is jellemző, hogy a kutatási fórumok és szemináriumok meghatározóan a „mit kutassunk” kérdésre koncentrálnak. Azzal azonban többnyire adósok maradnak, hogy orientálják is a jelöltet, megmutatva, hogy a választott témát miként érdemes megfoghatóvá, feldolgozhatóvá tenni. A fórumok természetesen arra szolgálnak, hogy a hallgatók megmutathassák, hogy mennyit haladtak disszertációjukkal, de a „miről volna még érdemes írni” alapú viták helyett a „hogyan írjunk róla” konstruktív légkörére is szükség lenne, hogy meghatározzák a tartalmat. Nagy előrelépést jelentene továbbá a *műhelyviták* rendszeressé tétele, ahol a programban oktató kollégák, illetve más meghívott előadók számolhatnak be saját munkáikról. A műhelyviták nagyban segíthetnek a kutatási témák és módszerek fellelésében. A műhelyvitákon azok a kutató-oktató kollégák mutathatnák be munkáikat, akik maguk is képesek külföldi szaklapokban írásokat elhelyezni, aktív résztvevői a nemzetközi szakmai közösségnek.¹⁹ A hallgatóknak elsősorban azt kell látniuk, hogy az előadó miként talált rá az általa vizsgált problémára, miként fogalmazta meg kutatási kérdését, mi módon választotta ki a vizsgálati módszereket stb.

Az új rendszerben drámaian szűkülő időkeret (ideális esetben 2 + 2 év) elkerülhetlenné teszi a témavezető és a doktorandusz kapcsolatának újragondolását is. A mostani gyakorlat szerint témavezetőt a második évtől kap a diák, ám tényleges kutatómunka – ideális esetben a témavezető hathatós támogatásával – többnyire a szigorlat után indul csak. Az új rendszerben a teljes négy éves időszak alatt intenzív kapcsolatot kell ápolnia a szereplőknek, máskülönben nem remélhető a sikeres védelem. Célszerű már a felvételi vizsgát is átalakítani úgy, hogy a jelentkezők kutatási elképzeléseiket prezentálják röviden. Így egyfelől még indulás előtt világgossá válik, hogy egyáltalán van-e megfelelő kapacitás a hallgatói igények kielégítésére, illetve másfelől maguk a hallgatók is abban lesznek érdekeltek, hogy jelentkezés előtt megfelelően tájékozódjanak, egy-egy oktatóval akár mélyebb együttműködést is kialakítva. Érdemes volna azzal is megpróbálkozni, hogy már mesterszinten szervezett keretek között biztosítunk felkészülési lehetőséget az érdeklődők számára, akár kreditekkel is honorálva a munkát.

---

mutatnák meg, illetve a konferenciákon való biztosabb fellépést támogatnák. Ezeket a készségeket a hallgatók ma mesterszinten sem feltétlenül sajátítják el.

¹⁹ Lengyel Imre egy szomorú tényre hívta fel a figyelmet az MTA Közgazdaság-tudományi Bizottságának 2015. május 14-i ülésén elhangzott előadásában. A közgazdaság-tudományi és gazdálkodástudományi doktori iskolákat vizsgálva arra jutott, hogy az idézettség és egyéb mutatók alapján a vizsgált 16 doktori iskola törzstagjainak harmada nemhogy külföldön, de még idehaza sem ismert (lásd: Györffy, 2015), így pedig nyilván nem könnyű megtölteni tartalommal a workshopokat sem.

Összegzés

2016 szeptemberétől gyökeresen átalakul a hazai doktori képzések rendszere. A kihívás azonban lehetőségként is értelmezhető, melynek keretében a hazai képzés versenyképesebbé válhat. Nemzetközi kapcsolatok területén ma Magyarországon egyetlen doktori iskola működik, a BCE Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskolája. Az iskola eddigi formájában is színvonalas és nemzetközileg is elismert képzést kínált. Áttekintve azonban az élvonalba tartozó nemzetközi kapcsolatok képzéseket, számos hasznos elképzelés adaptálható hazai környezetben is. Egyfajta legjobb gyakorlatként adódik egyebek mellett, hogy érdemes kevesebb tárgyi (tankönyvi) ismeretet oktatni a jövőben, a szűkített tárgyi ismeretkörnek pedig a legújabb tudományos ismeretekre kell koncentrálnia (amelyekről tehát vita van az akadémiai világban). Versenyképes tudás csak akkor várható, ha a mostaninál jóval erősebb kvantitatív és kvalitatív kutatómódszertani ismeretek, technikák átadására nyílik mód. Lehetőséget kell biztosítani a képzés keretei között az írás- és prezentációs készségek fejlesztésére. Fontos továbbá a hallgatók bevonása folyó kutatásokba, pályázatokba, megmutatva, hogy a kutatás nem feltétlenül magányos harc, sokkal inkább közösségi élmény. És az sem volna elhanyagolható szempont a versenyképesség fokozása szempontjából, ha a jövőben más hazai egyetemek is megragadnák az alkalmat és doktori képzést indítanának nemzetközi kapcsolatok területén, élezve a diákokért folytatott hazai versenyt, illetve alapot teremtve a szélesebb körű, javító szándékú diskurzusra.

Irodalomjegyzék

Benczúr Péter, Kézdi Gábor, Kondor Péter, Mátyás László & Valentinyi Ákos. 2013. Javaslat a magyarországi doktori képzés korszerűsítésére. *Közgazdasági Szemle*, 60. évf., 6. sz., 722–732. o.

Csaba László. 2014. *Európai közgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Foreign Policy. 2014. The top 10 international relations PhD rankings.

Gyórfy Dóra. 2015. A közgazdaság-tudományi doktori iskolák helyzete Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 62. évf., 7–8. sz., 853–859. o.

Hoffmann, Stanley. 1959. International relations: The long road to theory. *World Politics*, 11. évf, 346–377. o.